

Artur LIS*

Kultura prawna w Polsce przed założeniem Akademii Krakowskiej

1. Przyjęcie chrztu i recepcja prawa kanonicznego

Kultura prawna to całość materialnego i duchowego dorobku społecznego w dziedzinie tworzenia, stosowania i przestrzegania prawa¹. Termin recepcji jest pojmowany jako przejmowanie, przyswajanie sobie przez określoną społeczność obcych wzorów w zakresie kultury².

Przez długi czas na ziemiach polskich stosowano prawo zwyczajowe, cieszące się ogromnym przywiązaniem ludności; było ono silnie ugruntowane w świadomości społecznej. Jak słusznie zaznacza Janusz Sondel – jego znajomość przechodziła drogą tradycji ustnej z pokolenia na pokolenie, a jego poznanie następowało dzięki bezpośredniemu uczestnictwu w orzekaniu przez starszych członków rodu podczas sądu na wiecu czy zgromadzeniu wspólnoty. Przyjęcie chrztu przez Mieszka I w 966 r. było punktem zwrotnym w dziejach Polski³. Państwo pierwszych Piastów zakorzenione zostało w kulturze międzynarodowej społeczności państw europejskich. Sytuacja ta sprzyjała wpływowi niektórych praw obcych na ustrój prawny Polski.

Po przyjęciu chrześcijaństwa z Zachodu w Polsce nastąpił częściowy proces recepcji systemów prawnych później określanymi wspólną nazwą „praw uczonych”, czyli prawa rzymskiego i kanonicznego⁴. Wśród episkopatu oraz w klasz-

* Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli, e-mail: arturlis@op.pl.

¹ Szerzej: W. Uruszczak, *Historia państwa i prawa polskiego*, t. 1: (966–1795), Warszawa 2010.

² J. Bardach, *Recepcja w historii państwa i prawa*, [w:] *idem, Themis a clio czyli prawo a historia*, Warszawa 2001, s. 35–97.

³ Literaturę zbiera: K. Ożóg, *966. Chrzest Polski*, Kraków 2016.

⁴ Por A. Vetulani, *Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, „*Analecta Cracoviensia*” 1969, t. 1, s. 376; *idem, Początki wszechnicy krakowskiej*, [w:] *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976, s. 216 i n. Zob. J. Ptaśnik, *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*, Warszawa 1922, s. 267–269; S. Kutrzeba, *Polacy na studiach w Paryżu w wiekach średnich*, „*Biblioteka Warszawska*” 1900, nr 2, s. 522 i n.; I. Lewandowski, *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce*, Poznań 1976, s. 53 i n; F.C. v. Savigny, *Geschichte des römischen Recht in Mittelalter*, Wiesbaden–Biebrich 1834.

torach ogromną rolę intelektualną odegrał kler pochodzenia romańskiego⁵. Na szczególną uwagę zasługują znane spisy ksiąg znajdujących się w monarchii pierwszych Piastów⁶. Ciekawym przykładem nauki prawa jest ośrodek w Sandomierzu, gdzie już w XIII w. podejmowane były próby zorganizowania studium prawnego. W dokumencie z 1238 r. pojawił się w Sandomierzu pierwszy w Polsce *iuris professor*, magister Salomon, a obok niego z tym samym tytułem Ugerus Buzakarinus, sprowadzony z Padwy przez swego ucznia Sulisława Gryfitę⁷. Ramy czasowe rozważań podjętych w artykule obejmują okres od przyjęcia chrztu przez Mieszka I do 1320 r.

2. Dokument na ziemiach polskich

Przez dokument rozumie się pisemne oświadczenie wyrażające jakąś czynność prawną, sporządzone w wymaganej formie. Dokumenty średniowieczne (dyplomy) spisywano w języku łacińskim na pergaminie (tj. specjalnie wyprawionej skórze)⁸. Początki dokumentu na ziemiach polskich giną w mrokach przeszłości⁹. Po uformowaniu się państwa i przyjęciu chrześcijaństwa nastąpiło stopniowe przejmowanie różnych elementów kultury. Początki dokumentu w Polsce są przedmiotem naukowego zainteresowania już od końca XIX w. Wśród polemik i dyskusji możemy wyróżnić zwolenników poglądu o bardzo wczesnym datowaniu początków polskiego dokumentu i rozwoju zorganizowanych kancelarii oraz drugi z nurtów zakładający, że recepcja ta była późna. Do zwolenników pierwszego z wymienionych można zaliczyć Stanisława Krzyżanowskiego¹⁰, Franciszka Piekosińskiego¹¹, jak również Karola Maleczyńskiego¹². Z kolei do drugiego, „powściągliwego” nurtu możemy zaliczyć Wojciecha Kętrzyńskiego¹³, jego syna Stanisława

⁵ W. Abraham, *Organizacja Kościoła do połowy wieku XII*, Lwów 1893, s. 287; M. Plezia, *Tysiąclecie kultury antycznej w Polsce*, [w:] *Scripta minora. Łacina średniowieczna i Wincenty Kadłubek*, Kraków 2001, s. 167. Zob. R. Taubenschlag, *Einflüsse des römischen Rechts in Polen*, „*Ius Romanum Medii Aevi*” 1962, p. V, 7–9, s. 14 i n.; *idem*, *La storia della recezione del diritto Romano in Polonia fino Alle fine del secolo XVI*, [w:] *L'Europa e il diritto Romano – Studi in memoria di Paolo Koschaker*, t. 1, Milano 1954, s. 232 i n.

⁶ A. Vetulani, *Krakowska biblioteka katedralna w świetle swego inwentarza z r. 1110*, „*Slavia Antica*” 1953, nr 4, s. 164; Z. Budkowa, *Księgozbiór polskiego uczonego z XII/XIII wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1957, nr 1, s. 117 i n.

⁷ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, Kraków 1876, s. 28. Zob. O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, t. 1, Lwów 1934, s. 69.

⁸ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 1: *X–XVIII w.*, Kraków 2002, s. 93.

⁹ J. Dobosz, *Dokument na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce. Katalog wystawy*, Gniezno 2008, s. 27–36.

¹⁰ S. Krzyżanowski, *Początki dyplomatyki polskiej*, „*Kwartalnik Historyczny*” 1892, nr 6, s. 781–820.

¹¹ F. Piekosiński, *Najdawniejszy dokument polski*, „*Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne*” 1902, nr 13, kol. 493–502.

¹² K. Maleczyński, *Studia nad dokumentem polskim*, Wrocław 1971; *idem*, *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich*, Wrocław 1951.

¹³ W. Kętrzyński, *Studia nad dokumentami XII-ego wieku*, „*Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny*” 1892, nr 26, s. 201–320.

Kętrzyńskiego¹⁴, Władysława Semkowicza¹⁵. Nie zabrakło także badaczy uznających częściową rację obu stron – wyważając początki dokumentu polskiego między wymienionymi skrajnymi hipotezami. Spośród zwolenników „średniego” rozwiązania można wymienić Marię Bielińską¹⁶ oraz nestora badań nad naukami pomocniczymi historii – Józefa Szymańskiego¹⁷. Z dużym uznaniem należy przyjąć podsumowanie stanu badań w pracy pt. *Dyplomatyka staropolska* pod redakcją Tomasza Jurka¹⁸.

Dokument należy do najważniejszych i najliczniejszych źródeł poznania prawa w omawianym okresie¹⁹. Jak zauważył Józef Dobosz, na plan pierwszy wysuwa się jego strona pragmatyczna, a sam dokument spisywany jest wedle znanych i utrwalających się na Zachodzie wzorców i form kancelaryjnych²⁰. Bez wątplenia jako pierwszy o zapisywanie swych spraw dbać zaczął Kościół. Nastąpiła ewolucja od rozbudowanych i opatrzonych pewnymi formułami notycji zapisywanych w księgach ku samodzielnemu dokumentowi spisanemu na osobnej karcie pergaminu. Rozwój dokumentu polskiego odbywał się pod wpływem wzorów czerpanych z zagranicy, głównie z Rzeszy Niemieckiej oraz papieżstwa²¹. Następnie pojawił się dokument pieczętny dający uwierzytelnienie czynności prawnych. W XII w. rozpoczęło się ich powolne wprowadzenie do powszechnej praktyki, co zapewne spowodowało nie tylko ewolucję ich formy i struktury, ale pociągnęło za sobą kształtowanie się początków instytucji zwanej kancelarią, a w stuleciu XIII jej szybszy rozwój. W średniowiecznych kancelariach zazwyczaj urzędy obsadzano duchownymi, którzy posiadali umiejętność posługiwania się piśmem²². Kancelarie określa się nie tylko jako instytucje, ale także jako zespół ludzki. Pogłębiające się rozbitcie dzielnicowe, a wraz z nim wzrost liczby dworów książęcych bez wątpienia spowodowało, iż znacznie wzrosła liczba możliwych wystawców dokumentów. Zapewne w XIII stuleciu ukształtowała się pewna liczba kancelarii książąt dzielnicowych²³.

¹⁴ S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008.

¹⁵ W. Semkowicz, *Uwagi o początkach dokumentu polskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1935, nr 49, s. 1–55.

¹⁶ M. Bielińska, *Kancelaria i dokumenty wielkopolskie XIII wieku*, Wrocław 1967. Por. *Dyplomatyka wieków średnich*, oprac. K. Maleczyński, M. Bielińska, A. Gąsiorowski, Warszawa 1971.

¹⁷ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2011.

¹⁸ *Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015.

¹⁹ Szczególnie godna uwagi jest publikacja: *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce*, Gniezno 2008. Czytelnik znajdzie tam następujące artykuły: R. Witkowski, *Warsztat pisarza w średniowiecznej Polsce*, s. 15–26; J. Dobosz, *op. cit.*, s. 27–36; R. Witkowski, *Średniowieczny rękopis – pomnik trwalszy niż w spiżu ryty*, s. 37–49; E. Skibiński, *Odczytywanie źródła historycznego (oratura i literatura – między mitem a historią)*, s. 51–61.

²⁰ J. Dobosz, *op. cit.*, s. 27; *idem*, *Wprowadzenie*, [w:] S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008, s. V–XIX.

²¹ T. Jurek, *Początki dokumentu polskiego*, [w:] *Dyplomatyka staropolska...*, s. 64–87.

²² S. Olczak, *Kancelaria*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 551.

²³ Zob. S. Nawrocki, *Rozwój form kancelaryjnych*, Poznań 1997; A. Gąsiorowski, *Staropolski dokument i kancelaria jako przedmiot badań historycznych*, [w:] *Nauki pomocnicze historii na IX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczyk, Warszawa–Łódź 1976, s. 53–62.

3. Prawo w źródłach narracyjnych

3.1. *Kronika polska* Galla Anonima

Kronika polska Galla Anonima należy do literatury polskiej, pomimo że w oryginale pisana jest po łacinie²⁴. Choć jej autor nie był Polakiem, spisał swe dzieło w Polsce. Inicjatorem miał być książę Bolesław Krzywousty oraz jego otoczenie. W wydaniu oryginału łacińskiego jej tytuł brzmi *Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum*, co tłumaczone jest jako: Kronika, czyli dzieje książąt i władców polskich lub Kronika, czyli dzieje książąt i władców Polaków²⁵. Kronika została przetłumaczona przez Romana Grodeckiego, z krytycznym opracowaniem Mariana Plezia²⁶. Zachowała się w trzech odpisach: rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie, tzw. Kodeks Zamoyskich; rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie Piotra Szamotulskiego, tzw. Kodeks Heilsberski; rękopis Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, tzw. Kodeks Sędziwoja²⁷. Na tle porównawczym historiografii XII w. źródło to zostało ukazane przez wspomnianego M. Plezia²⁸. Analizy krytycznej źródła dokonał również Jan Adamus w publikacji *O monarchii Gallowej*²⁹. Zagadnieniem tradycji dynastycznej w *Kronice polskiej* Galla Anonima zajęli się Przemysław Wiszewski³⁰ oraz Edward Skibiński³¹.

Nie znamy imienia autora *Kroniki polskiej*, dlatego w literaturze określa się go konwencjonalnie Anonimem, tzw. Gallem. W XVI w. historyk Marcin Kromer nazwał go mianem Martinus Gallus, co jednak wkrótce odrzucono. Na kartach swego dzieła określa się cudzoziemskim pielgrzymem. Według niektórych badaczy pochodził z Węgier, ponieważ dobrze orientował się w dziejach tego państwa. Odmianą hipotezę przedstawił Tomasz Jasiński. Nawiązał on do wcześniejszej tezy Danuty Borawskiej, która utożsamiała Galla Anonima z autorem współczesnego mu weneckiego zabytku hagiograficznego *Historia de translatione sanctorum Magni Nicolai, terra marique, miraculis gloriosi, eiusdem avunculi alterius Nicolai, Theodorique martiris pretiosi de civi-*

²⁴ Gall Anonim, *Kronika polska; Galli Anonymi Cronicae*; w szacie łacińsko-angielskiej: *Gesta principium polonorum. The deeds of the princes of the Poles*, transl. P.W. Knoll, F. Schaer, pref. T.N. Bisson, Budapest 2003.

²⁵ E. Skibiński, *Kronika polska Anonima* tzw. Galla, [w:] *Vademecum historyka mediewisty*, red. J. Nikodem, D.A. Sikorski, Warszawa 2012, s. 235–245.

²⁶ Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tł. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 2008; *Anonima* tzw. Galla *Kronika* czyli *Dzieje książąt i władców polskich*, wyd., wstępem i koment. opatrzył K. Maleczyński, Kraków 1952.

²⁷ W. Drelicharz, *Annalistyka Małopolska XIII–XIV wieku. Kierunki rozwoju wielkich roczników kompilowanych*, Kraków 2003, s. 24–56, 90–111.

²⁸ M. Plezia, *Kronika Galla na tle historiografii XII wieku*, Kraków 1947.

²⁹ J. Adamus, *O monarchii Gallowej*, Warszawa 1952.

³⁰ P. Wiszewski, *Domus Boleslai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008.

³¹ E. Skibiński, *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima* tzw. Galla i jej podstawy, Poznań 2009; *idem, Kronika polska Anonima...*, s. 235–245.

tate *Mirea in monasterium S. Nicolai de Littore Venetiarum*, sięgając tym samym do teorii wywodzącej naszego kronikarza z Italii. W szeregu studiów badacz ten dowodził pochodzenia Anonima z południa Europy, dokładniej z klasztoru św. Mikołaja na Lido koło Wenecji.

Kronika Galla Anonima powstała najprawdopodobniej w latach 1112–1116. Charakteryzowane źródło pod względem tematycznym można podzielić na dwie części. W pierwszej, na którą składa się księga pierwsza, została opisana historia państwa polskiego do narodzin Bolesława Krzywoustego. Natomiast drugą część stanowią dwie pozostałe księgi, poświęcone życiu wspomnianego władcy.

Kronika polska Galla Anonima cieszy się stałym zainteresowaniem kolejnych generacji uczonych³². Wśród nich można wymienić: S. Kętrzyńskiego³³, Tadeusza Wojciechowskiego³⁴, Maxa Gumpłowicza³⁵, M. Plezię³⁶, Karola Maleczyńskiego³⁷, Danutę Borawską³⁸, Tomasza Jasińskiego³⁹, Gerarda Labudę⁴⁰, Jarosława Wentę⁴¹, jak również Daniela Bagi⁴² i Eduarda Mühle⁴³.

Kronika polska Galla Anonima zawiera niezwykle bogaty materiał historyczny, który w pewnym stopniu może być podstawą poznania prawa i ustroju Polski od IX do początków XII w.⁴⁴ Gall nie jest specjalnie zainteresowany za-

³² Zob. *Gallus Anonymus and his chronicle in the context of twelfth-century historiography from the perspective of the latest research*, ed. K. Stopka, Kraków 2010.

³³ S. Kętrzyński, *Gall-Anonim i jego kronika*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie” 1899, nr 37, s. 40–88.

³⁴ T. Wojciechowski, *Szkice historyczne jedenastego wieku*, Kraków 1951, s. 253–260.

³⁵ M. Gumpłowicz, *Zur Geschichte Polens im Mittelalter. Zwei kritische Untersuchungen über die Chronik des Balduin Gallus*, Innsbruck 1898, s. 130.

³⁶ M. Plezia, *Kronika Galla...*, s. 1–2.

³⁷ K. Maleczyński, *Wstęp*, [w:] *Anonima tzw. Galla Kronika czyli Dzieje ksiąząt i władców polskich*, wyd., wstępem i koment. opatrzył K. Maleczyński, Kraków 1952.

³⁸ D. Borawska, *Gallus Anonim czy Italus Anonim*, „Przegląd Historyczny” 1965, nr 56, s. 111–119.

³⁹ T. Jasiński, *O pochodzeniu Galla Anonima*, Kraków 2008; *idem*, *Czy Gall Anonim to Monachus Littorensis?*, „Kwartalnik Historyczny” 2005, nr 112, s. 69–89; *idem*, *Dalsze rozważania o włoskim pochodzeniu Galla Anonima*, [w:] *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75 rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008, s. 447–460.

⁴⁰ G. Labuda, *Zamiana Galla Anonima, autora pierwszej Kroniki dziejów Polski, na Anonima-Wenecjanina*, „Studia Źródłoznawcze” 2006, nr 44, s. 117–126.

⁴¹ J. Wenta, *Kronika tzw. Galla Anonima: historyczne (monastyczne i genealogiczne) oraz geograficzne konteksty powstania*, Toruń 2011.

⁴² D. Bagi, *Królowie węgierscy w Kronice Galla Anonima*, Kraków 2008, s. 240.

⁴³ E. Mühle, *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum. Neue forschungen zum so genannten Gallus Anonymus*, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters” 2009, nr 65, s. 459–496; *idem*, *Władza i przestrzeń w Polsce wczesnopiastowskiej. O przestrzennym konstruowaniu władzy u Galla Anonima*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. W. Bukowski, T. Jurek, t. 2, Kraków 2012, s. 831–847.

⁴⁴ W. Sawicki, *Terminologia prawnicza kroniki Anonima-Galla w świetle instytucji obcych i rodzimych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio G” 1970, nr 17, s. 1–23; *idem*, *Wpływ niektórych praw obcych na ustrój prawny państwa pierwszych Piastów*

gadnieniami prawnymi i nie stwierdzono wykorzystywania przez niego utworów prawnych. Dotyczy to również wykorzystania literatury antycznej⁴⁵. Niemniej jednak posiada on znajomość prawa zwyczajowego oraz elementarne wiadomości z prawa kościelnego. Opisuując poszczególne postacie i wydarzenia, odwołuje się on do kategorii prawa stanowionego i zwyczajowego⁴⁶. Kronikarz przekazał opis pasowania na rycerza Bolesława Krzywoustego, który otrzymał od ojca Władysława Hermana swój pas i miecz⁴⁷. Szczególne znaczenie ma dla niego opisanie pewnych postaci i wydarzeń wzorcowych. Przykładem mogą być legendy o powstaniu dynastii czy obraz idealnych rządów Bolesława Chrobrego. Problemy prawne wchodzą m.in. do opisów stosunków Polski ze Świętym Cesarstwem Rzymskim Narodu Niemieckiego. Przy pisaniu swego dzieła, jak podaje Teresa Michałowska, kronikarz korzystał z *Rocznika dawnego* (zwanego też *Rocznikiem kapitulnym krakowskim*), z Pasji św. Wojciecha, z kalendarzy oraz ustnych przekazów tradycji dworskiej i rodowej dotyczącej dynastii Piastów⁴⁸. W tabeli 1 przedstawiono terminologię prawną zawartą w dziele Galla.

Tabela 1. Terminologia prawna w *Kronice polskiej* Galla Anonima

Pojęcie	<i>Kronika polska</i>
<i>promissio</i>	ks. II c. 41
<i>iuramentum</i>	ks. II c. 41
<i>pretium</i>	ks. II c. 35, ks. III c. 6, c. 25
<i>pignus</i>	ks. II c. 48
<i>iusiurandum</i>	ks. II c. 32
<i>condicio sub iureiurando recipit</i>	ks. III c. 6
<i>iureiurando firmare</i>	ks. II c. 16
<i>paccio</i>	ks. II c. 16, ks. III c. 1, c. 6, c. 16, c. 26
<i>pactum facere</i>	ks. III c. 26
<i>merces laboris</i>	ks. III epist.
<i>merces</i>	ks. III epist.
<i>iniuria</i>	ks. I c. 1, ks. III c. 25

(wiek XI–XII), „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio G” 1964, nr 11, s. 29–62. T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 2003, s. 108–109.

⁴⁵ S. Kętrzyński, *Gall-Anonim i jego kronika*, Kraków 1898, s. 22–23; M. Plezia, *Kronika Galla...*, s. 127.

⁴⁶ Szerzej: J. Sondel, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Kraków 1978, s. 39–41; *idem*, Elementy prawa rzymskiego w „Kronice” Galla Anonima (mps.); J. Baszkiewicz, *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV wieku*, [w:] *idem*, *Państwo – rewolucja – kultura polityczna*, oprac. H. Olszewski, Poznań 2009, s. 259–288.

⁴⁷ Anonim tzw. Gall, *op. cit.*, ks. II, rozdz. 18, s. 84. Zob. U. Świdorska, *Kultura rycerska w średniowiecznej Polsce*, Zielona Góra 2001.

⁴⁸ T. Michałowska, *op. cit.*, s. 108–109. Zob. K. Modzelewski, *Comites, principes, nobiles. Struktura klasy panującej w świetle terminologii Galla Anonima*, [w:] *Cultus et cognitio – Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, Warszawa 1976, s. 404.

<i>iniuria vindicare</i>	ks. I c. 7, ks. II c. 34, c. 47, ks. III c. 15, c. 17, c. 23
<i>iniuriam persequi</i>	ks. III epist.
<i>noxa</i>	ks. II c. 1
<i>carcer</i>	ks. III epil. i c. 11
<i>latro</i>	ks. III c. 19
<i>crimen</i>	ks. III c. 25
<i>homicidium</i>	ks. II c. 33
<i>periurium</i>	ks. III c. 6, c. 7, c. 25
<i>dedecus</i>	ks. III c. 15
<i>flagitium</i>	ks. II c. 24
<i>maleficium</i>	ks. II c. 16
<i>crux</i>	ks. III c. 7
<i>contumelia</i>	ks. I c. 10, ks. II c. 4, c. 30
<i>contumeliam vindicare</i>	ks. II c. 34, ks. III c. 26
<i>accusare</i>	ks. I c. 9, ks. III c. 25
<i>advocatus</i>	ks. I c. 11
<i>iudicium</i>	ks. I c. 9, c. 13, ks. III epist.
<i>querela</i>	ks. II epist.
<i>contra legem condemnatis iudicium</i>	ks. I c. 13
<i>litigi causam inchoare</i>	ks. I c. 11
<i>per annum continuum</i>	ks. III c. 26
<i>Lex</i>	ks. II c. 8
<i>lex antiqua</i>	ks. I c. 18
<i>Ius</i>	ks. I c. 20
<i>filius legitimus</i>	ks. II c. 3, c. 4, c. 8, c. 21, c. 25
<i>successio</i>	ks. II c. 16
<i>successor</i>	ks. I epist.
<i>vectigal</i>	ks. I epist.
<i>coniux</i>	ks. I epist.
<i>consanguinitas</i>	ks. II c. 16, c. 23
<i>conubium</i>	ks. II c. 1
<i>portio divisionis</i>	ks. II c. 34
<i>hereditas</i>	ks. I c. 19, ks. III c. 21, c. 25
<i>mancipare dominio</i>	ks. I c. 6, c. 19, ks. II c. 44
<i>nota infamiae incurrere</i>	ks. II c. 25
<i>in statum pristinum restaurari</i>	ks. III c. 25
<i>dampnum grave</i>	ks. I c. 20
<i>ne absentem sine causa accusaret</i>	ks. I c. 9
<i>causam in iudicio discernebat</i>	ks. I c. 11

Źródło: J. Sondel, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Kraków 1978, s. 39–41; *idem*, *Elementy prawa rzymskiego w „Kronice” Galla Anonima (mps.)*; zob. W. Sawicki, *Studia nad wpływem praw obcych w dawnej Polsce*, Warszawa 1971, s. 128–146.

Gall zachował chronologiczny układ opowiadania, ale dokonał selekcji zdarzeń, skupiając się wokół Bolesława Krzywoustego. Nakreślił również genealogię swojego głównego bohatera, poczynając od protoplasty dynastii. Dzieje

dynastyczne stanowią kanwę, na której rozwija Gall temat stosunków rodzinnych. W kreślonym przez niego obrazie dziejów dominuje perspektywa personalna i stąd zasadniczego znaczenia nabierają stosunki między poszczególnymi pokoleniami panujących oraz elitą państwa. W Polsce znalazł informatörów przede wszystkim wśród episkopatu oraz rodu możnowładczego Awdańców z kanclerzem księżęcym Michałem na czele⁴⁹.

3.2. „Kronika polska” Mistrza Wincentego Kadłubka

Kronika polska Mistrza Wincentego jest uznawana za pierwszy polski pomnik średniowiecznej myśli polityczno-prawnej, jest więc traktatem polityczno-historycznym, w którym problematyka prawna stanowi uzupełnienie opowieści o przedstawionych wydarzeniach⁵⁰. Kadłubek skonstruował zasadnicze zreby najdawniejszych dziejów Polski, wprowadzając do świata starożytnego mitologiczne dzieje imperium Lechitów-Polaków. Początki kultury polskiej widział już w epoce grecko-rzymskiej. Dotychczas ukazało się kilkanaście wydań *Kroniki polskiej*⁵¹, zarówno w języku polskim, jak i łacińskim w oparciu o rękopisy⁵². Jeden z najwybitniejszych jej badaczy Oswald Balzer uważał, iż pełen tytuł kroniki brzmi: *Cronica de gestis principum ac regum Polonie*, co można przetłumaczyć: Kronika o czynach książąt i królów Polski⁵³. *Kronikę polską*, która stała się europejskim pomnikiem umysłowości i uczoności dwunastowiecznego humanisty, jej autor zaczął pisać przed 1194 r., a „pióro złamał” najprawdopodobniej pomiędzy 1205 r. a objęciem urzędu biskupiego. Mistrz Wincenty za interlokutorów w dialogu o historii Polski wybrał sobie Jana, arcybiskupa gnieźnieńskiego, i Mateusza, biskupa krakowskiego⁵⁴. Traktat historyczny Wincentego to przejaw nurtu wzbogacenia tradycji narodowych o znaczące dzieje bajeczne w duchu renesansu XII w.⁵⁵ Pierwsza księga kroniki obejmuje dzieje Polski przedpiastowskiej (wprowadza Daków, Gallów, Greków, Partów i Rzymian), druga – początki dynastii aż po pierwsze lata rządów Bolesła-

⁴⁹ Zob. E. Skibiński, *Przemiany władzy...*

⁵⁰ J. Skomial, *Z problematyki własności w „Kronice polskiej” Wincentego zwanego Kadłubkiem (ok. 1150–1223)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2004, nr 56, s. 177–183.

⁵¹ *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., koment. i wstęp M. Plezia, Kraków 1994; Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, tł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.

⁵² M. Plezia, *Tradycja rękopiśmienna Kroniki Kadłubka*, [w:] *Ars Historica Prace z dziejów powszechnych i Polski. Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Labudy*, Poznań 1976, s. 377–391.

⁵³ O. Balzer, *op. cit.*, Lwów 1934, s. 210.

⁵⁴ B. Kürbis, *Wstęp*, [w:] Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *op. cit.*, s. 64–70; *idem*, *Jak mistrz Wincenty pisał historię Polski*, [w:] *Mistrz Wincenty Kadłubek. Człowiek i dzieło, pośmiertny kult i legenda. Materiały sesji naukowej – Kraków, 10 marca 2000*, red. K.R. Prokop, Kraków 2001, s. 59–78; M. Plezia, *Kronika Kadłubka na tle renesansu XII wieku*, „Znak” 1962, nr 14, s. 978–994; *idem*, *Mistrz Wincenty zwany Kadłubkiem*, [w:] *Pisarze staropolscy. Sylwetki*, red. S. Grzeszczuk, t. 1, Warszawa 1991, s. 93–131.

⁵⁵ C. Deptuła, *Nad zagadką Mistrza Wincentego*, „Znak” 1976, nr 28, s. 368–384.

wa Krzywoustego i upadek Zbigniewa, trzecia – do schyłku rządów seniorackich Bolesława Kędzierzawego, czwarta – rządy Mieszka Starego w Krakowie, Kazimierza Sprawiedliwego i znów Mieszka, początki panowania Leszka Białego i Władysława Laskonogiego w Krakowie. Pisarz doprowadza narrację do 1202 r., ale w tekście jest jeszcze aluzja do bitwy pod Zawichostem – klęski Romana halickiego w 1205 r.⁵⁶

Bez wątplenia odbycie studiów miało wpływ na dworską i kościelną karierę Wincentego. Ma to również znaczenie jako pogląd dający – zwłaszcza przy wskazaniu konkretnej uczelni – pewien klucz do interpretacji i oceny kroniki. W jego dziele można znaleźć świadectwa „europejskiej” uczoności oraz dowodów awansu kulturowego środowiska, z którego się wywodził. Podstawową sprawą jest pytanie o miejsce studiów kronikarza. Przełomem w życiu intelektualnym średniowiecznej Europy stały się narodziny uniwersytetów. W XII w. doszło do recepcji dorobku kultury greckiej i rzymskiej, co doprowadziło do istotnych przeobrażeń w życiu umysłowym. W tym czasie powstały uniwersytety w Bolonii i Paryżu tworzące europejskie centrum intelektualne. W pierwszym z wymienionych ośrodków obok prawa rzymskiego rozwijała się nauka prawa kanonicznego⁵⁷. Decydującą rolę odegrał tu zespół prawników zgromadzony wokół Gracjana, który stosując metodę dialektyczną, opracował zbiór praw zatytułowany *Concordantia discordantium canonum*. Z kolei centrum filozoficzne i teologiczne ówczesnej Europy stanowił uniwersytet w Paryżu. Przełomową rolę w rozwoju średniowiecznej nauki odegrał tu Piotr Abelard, a następnie Piotr Lombard. Bez wątplenia Paryż nie ustępował Bolonii w dynamice kształtowania się korporacji uniwersyteckiej w zakresie prawa aż do 1219 r., kiedy bullą *Super specula* papież Honoriusz III zakazał w tym ośrodku nauczania prawa rzymskiego⁵⁸.

Powodem szerszego potraktowania erudycji prawnej kronikarza jest ogromna waga tych dociekań pozwalająca nazwać Wincentego ojcem prawa w Polsce⁵⁹. Jednym z erudycyjnych wywodów prawnych kronikarza jest mowa obronna brata Bolesława Krzywoustego – Zbigniewa: „Prawo bowiem nie pozwala po-

⁵⁶ B. Kürbis, *Jak mistrz Wincenty pojmował historię Polski*, „Studia Źródłoznawcze” 1976, nr 20, s. 64–70; J. Banaszkiewicz, *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 2002.

⁵⁷ A. Dębiński, *Znaczenie prawa dla rozwoju nauki w średniowieczu*, [w:] *Czasy katedr – czasy uniwersytetów. Źródła jedności narodów Europy*, red. E. Sajdek, Lublin 2005, s. 23.

⁵⁸ Zob.: R.W. Southern, *Scholastic humanism and the unification of Europe*, Oxford 1995–2001; J. Marenbon, *Humanism, scholasticism, and the School of Chartres*, „International Journal of the Classical Tradition” 2000, No. 6, s. 569–577; S.C. Ferruolo, *The origins of the university: The schools of Paris and their critics, 1100–1215*, Stanford 1985; O. Pedersen, *The first universities*, Cambridge 1997; *Universities in the middle ages*, ed. H. de Ridder-Symoens, Cambridge 1992; *Learning institutionalized: Teaching in the medieval university*, ed. J. van Engen, Notre Dame 2000; A. Winroth, *The making of Gratian’s Decretum*, Cambridge 2000; J. Bumke, *Courtly culture: Literature and society in the high middle ages*, Berkeley–Los Angeles 1991.

⁵⁹ A. Lis, *Mistrz Wincenty Kadłubek – ojciec prawa w Polsce? (The master Wincenty Kadłubek – the father of law in Poland?)*, [w:] *Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, red. A. Lis, Lublin 2011, s. 91–117; *idem, Master Vincentius*, Lublin 2016.

błażać zbrodniom, chyba że raz tylko dopuszczono się przestępstwa. [...] Wielce jest to niegodziwe, żeby kara poprzedzała wyrok. My zaś na nikogo nie możemy wydać wyroku, chyba na takiego, któremu dowiedzie się winy lub który sam się przyzna. Dlatego cesarz Konstantyn orzekł: Sędzia badający przestępcę niech nie wydaje wyroku wpierw, aż obwiniony albo sam się przyzna, albo zostanie przekonany przez rzetelnych świadków. Słyszeliście zaś, jak obwiniony zaraz przy ustaleniu sprawy spornej zastrzegł się mówiąc: Przyznaję, że wszedłem do obozu z nieprzyjaciółmi, a raczej przed nieprzyjaciółmi; i nie dokonałem napadu, lecz zamierzałem donieść, że [nieprzyjaciele] dokonają napadu. Temu zaś, który czyni zastrzeżenie wsparte silnym dowodem, według prawa nie należy odmawiać możliwości wysłuchania [przed sądem]. Rozum więc wymaga, aby ten, kto się zastrzega, nie zamilczał dowodów podbudowujących [jego] zastrzeżenie. Na to [rzecze] Zbigniew: «Na sprawę, dostojni panowie, patrzeć należy, nie na człowieka, ponieważ czynu pobudki zważyć wypada, nie człowieka naturę roztrząsać»⁶⁰. Kronikarz wplata w narrację kroniki prawdopodobnie własne refleksje moralne o charakterze prawnym: „Błogosławieni, którym odpuszczone są nieprawości. I raz jeszcze rzekłem: wyznam, [nieprawość] a Tyś darował. Wyznaj ty, człowieku, nieprawości twoje, abyś został usprawiedliwiony. Zmazać gdy chcesz nieprawość, ukaż otwarcie przewinę. Winy się bowiem wyzbywa, kto z płaczem wyznaje winę. Czyni cię winnym pogrzebana wina, odkryta wyzwala. Skóra ściśnięta żywi zakałę, otwarta wydała”⁶¹.

Renesans prawa rzymskiego rozpoczął się u schyłku XI w., kiedy to w bibliotece Uniwersytetu Bolońskiego odkryto *Digesta* (obszerny wybór z dzieł rzymskiej literatury przeważnie okresu klasycznego, ujęty w układzie rzeczowym). Dało to początek szkole glosatorów⁶². Twórcą kierunku był Irnerius (1070–1130), który miał już do dyspozycji cały tekst kodyfikacji justyniańskiej. Badano je metodą egzegezy, objaśniając i tłumacząc źródło. Objasnień tych dokonywano w formie glos (stąd nazwa szkoły), wpisując je między wierszami albo na marginesach tekstu⁶³.

W średniowiecznej Polsce znajomość prawa rzymskiego napływała od przybyłych duchownych już od przyjęcia chrześcijaństwa⁶⁴. Jak zauważył Adam Vetulani, prawo rzymskie było znane nie tylko osobom je studiującym, ale także

⁶⁰ Mistrz Wincenty..., *op. cit.*, ks. II, rozdz. 28, s. 105.

⁶¹ *Ibidem*, ks. II, rozdz. 21, s. 80.

⁶² K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2005, s. 33–34; E. Borkowska-Bagieńska, B. Leśniński, *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 1995, s. 38.

⁶³ E. Borkowska-Bagieńska, *Polska w Europie. Refleksje nad europejską kulturą prawną*, [w:] *Prawo wczoraj i dziś*, red. G. Bałtruszajtys, Warszawa 2000; A. Dębiński, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007; *idem*, *Prawo rzymskie a kultura prawna w Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guza, J. Głuchowski, M.R. Pałubska, Warszawa 2009, s. 39–54; J. Bardach, *Historia państwa i prawa Polski*, t. 1: *Do połowy XV wieku*, Warszawa 1965, s. 240–241.

⁶⁴ Zob. A. Vetulani, *Opory wobec...*, s. 375; J. Sondel, *Ze studiów...*, s. 8 i n; *idem*, *O roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce (uwagi ogólne)*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 1986, nr 21, s. 53 i n.

scholarom poznającym prawo kanoniczne i magistrów sztuk wyzwolonych⁶⁵. Zagadnienie to posiada bogatą literaturę, by wymienić prace: Jana Nepomucena Janowskiego⁶⁶, Heinricha Zeissberga⁶⁷, Emila Seckela⁶⁸, Lesława Pauliego⁶⁹, O. Balzera⁷⁰, A. Vetulaniego⁷¹, Janusza Sondla⁷² oraz Antoniego Dębińskiego⁷³.

W celu stwierdzenia, w jakim stopniu prawo rzymskie zostało wykorzystane przez Wincentego na kartach jego dzieła, należy wykazać trzy kategorie zapożyczeń. Można je podzielić według kryteriów dosłownych cytatów z prawa rzymskiego, zapożyczeń opartych na autentycznym źródle, ale zmodyfikowanych przez kronikarza, oraz prawdopodobnych zapożyczeń.

Wincenty w trakcie swojej pracy posługiwał się na bieżąco tekstem *Kodyfikacji Justyniańskiej*. W przeciwnym bowiem razie nie można by wyjaśnić, w jaki sposób potrafił przytoczyć w sposób dosłowny tak wielką liczbę fragmentów tego źródła. Zapewne nie mógł znaleźć go na miejscu w Polsce i to potwierdza jego zagraniczne studia. Być może przywiezienie pierwszego egzemplarza zbiorów justyniańskich do kraju również było jego zasługą. Na podstawie tekstu *Kroniki polskiej* można stwierdzić, że myśli formułował pod wpływem prawa rzymskiego. Jak zauważył J. Sondel, nawet gdy nie da się bezpośrednio określić filiacji jego tekstu, to zwraca uwagę ogromna liczba pojęć i zwrotów typowo rzymskich⁷⁴. Źródła prawa rzymskiego wywarły niebagatelny wpływ na treść *Kroni-*

⁶⁵ A. Vetulani, *Średniowieczny Kościół polski w zasięgu łacińskiej kultury prawniczej*, [w:] *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, red. P. Kałwa, M. Rechowicz, Lublin 1969, s. 391–421.

⁶⁶ J.N. Janowski, *Investigetur omnes sententiae et loci iuris Romani, quotquot in Cadlubkone occurrant et indicentur fonte eorum*, Varsoviae 1827.

⁶⁷ H. Zeissberg, *Vincentius Kadlubek, Bischof von Krakau (1208–1218; zm. 1223) und seine Chronik Polens*, „Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen” 1869, 42, Wein; *idem*, *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*, t. 1, Warszawa 1977, s. 66–105.

⁶⁸ E. Seckel, *Vinzentius Kadlubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 1959, Nr. 76, s. 378–395.

⁶⁹ L. Pauli, *Randbeme ”Rocznik Krakowski” ungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincenzius Kadlubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 1959, Nr. 76, s. 396–431.

⁷⁰ O. Balzer, *op. cit.*, s. 534–544.

⁷¹ A. Vetulani, *Prawo kanoniczne i rzymskie w Kronice mistrza Wincentego*, „Studia Źródłoznawcze” 1976, nr 20, s. 35–45; *idem*, *Przenikanie zasad powszechnego prawa kanonicznego i prawa rzymskiego do piastowskiej Polski*, [w:] *idem*, *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976, s. 95–128; J. Baszkiewicz, *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV stulecia*, [w:] *IX Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Historia kultury średniowiecznej Polski*, Warszawa 1963, s. 81–82.

⁷² J. Sondel, *Wincenty zw. Kadlubkiem jako apologeta prawa rzymskiego*, [w:] *Onus Atlantenum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 91–109; *idem*, *W sprawie prawa rzymskiego w „Kronice Polskiej” Mistrza Wincentego zwanego Kadlubkiem*, „Kwartalnik Historyczny” 1978, nr 85, s. 95–105.

⁷³ A. Dębiński, *Papiestwo a nauka prawa rzymskiego w XII–XIII wieku*, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, red. A. Dębiński, M. Wójcik, Lublin 2004, s. 49–63; *idem*, *Prawo rzymskie a kultura...*, s. 39–54; *idem*, *Kościół i prawo...*, Lublin 2007.

⁷⁴ Za: J. Sondel, *Wincenty zw. Kadlubkiem...*, s. 91–109; *idem*, *W sprawie prawa rzymskiego...*, s. 95–105; *idem*, *Ze studiów nad prawem rzymskim...*, s. 5–63.

ki polskiej Kadłubka. Narrację kronikarską opiera on na cytatach z *Kodyfikacji Justyniańskiej* lub z użyciem sformułowań i terminów wprost z niej przejętych. Należy podkreślić, że z powodu popularności dzieła Wincentego i rosnącej liczby jego rękopisów wywarło ono wpływ na stosowaną terminologię prawną.

A. Vetulani podkreślił, że Kadłubek widział również wyższość prawa rzymskiego nad zwyczajowym prawem polskim⁷⁵. Kronikarz nie odrzucał niepisanego prawa opartego na tradycji i zwyczaju. Dążył do komplementarności tej dziedziny, wykorzystując antyczne prawo tam, gdzie mogłoby być stosowane, ale nie domagał się, aby prawo polskie zastąpić jego normami. Wincenty poprzez swoją *Kronikę* próbował torować drogę przenikaniu prawa rzymskiego do Polski piastowskiej. Należy zasygnalizować tylko w tym miejscu, że Kadłubek prawdopodobnie zdawał sobie sprawę z politycznych uwarunkowań głoszących zwierzchnictwo cesarza nad ziemiami objętymi recepcją prawa rzymskiego. Było to powodem wprowadzenia dziejów bajecznych i mitu imperialnego pra-Polaków, by podkreślić w ten sposób narodową suwerenność i przyjąć normy prawa rzymskiego.

Drugim nurtem prawa mającego w średniowiecznej Europie powszechny charakter było prawo kanoniczne⁷⁶. Źródło prawa stanowionego w Kościele tworzyły kanony uchwalane przez sobory i dekretały, wydawane przez papieży⁷⁷. Początków nowego okresu rozwoju prawa kanonicznego należy szukać wraz ze spisaniem około 1140 r. *Dekretem Gracjana (Concordantia discordantium canonum tzn. Uzgodnienie rozbieżnych kanonów)*⁷⁸. Autorem wspomnianego dzieła był Gratianus (zm. 1159 lub 1179), kameduła z Bolonii. Jako pierwszy zaczął nauczać prawa kanonicznego oddzielnie od nauk teologicznych⁷⁹. *Dekret Gracjana* był powszechnym i systematycznym zbiorem, który uwzględnił wszystkie ogólnie przyjęte przepisy prawne, za pomocą scholastycznej metody konkordacyjnej usunął zachodzące pomiędzy nimi sprzeczności i zastąpił dawniejsze zbiory prawa kanonicznego⁸⁰. Uczni zaczęli w trakcie pracy komentatorskiej dodawać do tekstu Gracjana glosy, komentarze. Glosatorzy wyjaśniający *Dekret*, wśród których możemy widzieć i mistrza Wincentego, nazywani byli dekretystami. Wincenty w swoim dziele udowodnił wiedzę z zakresu prawa kanonicznego poprzez liczne zapożyczenia z *Dekretu Gracjana*⁸¹. Wincenty w dia-

⁷⁵ A. Vetulani, *Prawo kanoniczne i rzymskie...*, s. 35–45. Zob. B. Kürbis, *Jak Mistrz Wincenty pisał...*, s. 59–78.

⁷⁶ B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 2007, s. 63–66.

⁷⁷ *Corpus Iuris Canonici / Codex Iuris Canonici*, [w:] *Lexykon historii prawa i ustroju. 100 podstawowych pojęć*, red. T. Maciejewski, Warszawa 2010, s. 73–76. Zob. A. Vetulani, *Dekret Gracjana i pierwsi dekretyści w świetle nowego źródła*, Wrocław–Kraków 1955.

⁷⁸ K. Sójka-Zielińska, *op. cit.*, s. 59.

⁷⁹ S. Wielgus, *Prawo w średniowiecznej Europie Zachodniej oraz średniowiecznej Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guza, J. Głuchowski, M.R. Pałubska, Warszawa 2009, s. 3–38.

⁸⁰ Zob. A. Vetulani, *Corpus Iuris Canonici*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszuk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985, kol. 597–600.

⁸¹ Zob. J. Skomial, *op. cit.*, s. 177–183; J. Sondel, *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012, s. 459, s. 1032–1036.

logu świętego Wojciecha z Bolesławem Chrobrym wkłada w usta świętego naukę dotyczącą wyższości prawa kanonicznego nad świeckim: „Święty o wielu rzeczach krótko go poucza: «Godne – mówi – majestatu królewskiego są słowa, gdy wyznaje, iż jest władcą, którego wiążą prawa; tak dalece powaga władców zależy od powagi prawa. Atoli prawo boskie ma przewagę nad prawem ludzkim, bowiem prawo Pana nienaganne jest, prawo nienaruszone, które nawraca dusze. We wszystkim więc, synu, co czynisz, zapożyczaj wzór ze zwierciadła boskiej sprawiedliwości. Rzeczywiście bowiem od wszelkiej władzy ważniejsze jest to, żeby każde władztwo poddać pod prawa Kościoła»⁸². Wincenty podkreśla, iż monarcha, który jest powołany do pełnienia funkcji ustawodawczych, sam jest związany tym prawem⁸³. Trudno jednoznacznie stwierdzić, co miało wpływ na jego poglądy. W swoim dziele częściej cytował prawo rzymskie niż kanoniczne. Twierdzenie o wyższości prawa kanonicznego mogło wynikać z faktu, iż sam był osobą duchowną – biskupem krakowskim⁸⁴.

Przechodząc teraz do elementów prawa zwyczajowego w *Kronice polskiej* Wincentego, należy zauważyć, iż stosunki prawne średniowiecza niemal w całości kształtowane były przez zwyczaj. Wymiar sprawiedliwości musiał się zatem posługiwać przede wszystkim niepisаныmi, ukształtowanymi w drodze praktyki normami prawa. Zarejestrowane były one w ludzkiej pamięci, oczywiście przede wszystkim sędziów, ale także i innych kontaktujących się z wymiarem sprawiedliwości osób⁸⁵. Porządek prawny, podobnie jak państwo polskie, ukształtował się na drodze ewolucyjnej⁸⁶.

4. Prawne uwarunkowania usamodzielniania się Kościoła i możnowładztwa

Reformę Kościoła, jak zauważa Wojciech Baran-Kozłowski, można podzielić na dwa nurty⁸⁷. Pierwszy dotyczył życia duchowieństwa, postulując przede wszystkim wprowadzenie celibatu oraz podniesienie poziomu obyczajowo-etycznego, karność i dyscypliny wśród księży. Drugi natomiast starał się o zmianę stanowiska prawnopolitycznego instytucji kościelnych. Podstawowe kierunki reformy i emancypacji Kościoła polskiego to: 1) odrzucenie inwestytury świec-

⁸² Mistrz Wincenty..., *op. cit.*, ks. II, rozdz. 10, s. 51–52.

⁸³ B. Nowacki, *Poglądy prawno-polityczne w „Kronice” mistrza Wincentego*, [w:] *Mente et litteris*, Poznań 1984, s. 130.

⁸⁴ Z. Kałuża, *Kadłubka historia mówiona i historia pisana („Kronika” I 1–2, I 9 i II 1–2)*, „Przegląd Tomistyczny” 2006. Z powyższym artykułem polemizował E. Skibiński, *Idempnitas est mater societatis. Kilka uwag o konstrukcji Kroniki Polskiej mistrza Wincentego (Na marginesie pracy profesora Zenona Kałuży)*, „Cistercium Mater Nostra” 2008, nr 2, s. 65–75.

⁸⁵ S. Grodziski, *Z dziejów staropolskiej kultury prawnej*, Kraków 2004, s. 18.

⁸⁶ Zob. A. Lis, *Studies on the legal culture of the 13th and 14th century – the Book of Elbląg and the Book of Henryków*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2013, nr 23, s. 5–12; *idem*, *Świadectwa kultury prawnej w Polsce do 1320 roku*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2013, nr 24, s. 44–55.

⁸⁷ W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199–1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005, s. 70–75.

kiej i wprowadzenie wolnej elekcji biskupów przez kapituły katedralne; 2) zaprowadzenie celibatu duchowieństwa na wszystkich stopniach hierarchicznych; 3) odrzucenie wszelkich form „uprzywilejowania Kościoła” (*ius spoli*) i zależności sądowniczej duchowieństwa od władzy świeckiej (*privilegium fori*); 4) nawiązanie ścisłych kontaktów Kościoła polskiego ze Stolicą Apostolską i ułożenie na nowych podstawach stosunków między państwem i Kościołem w Polsce; 5) podporządkowanie Kościołowi całego społeczeństwa chrześcijańskiego kraju (małżeństwa kościelne) oraz podniesienie oświaty i obyczajów; 6) poparcie ekspansji misyjnej Kościoła na sąsiednie ludy pogańskie (Jaćwież, Litwa, Prusy)⁸⁸.

Jednym z pierwszych ważnych osiągnięć episkopatu na drodze do usamodzielnienia się Kościoła polskiego był synod w Łęczycy w 1180 r. Bulla papieża Aleksandra III z 28 marca 1181 r. potwierdziła dokument Kazimierza Sprawiedliwego z 1180 r. wydany w Łęczycy (suplika łęczycka). Zjazd w Łęczycy doczekał się bogatej literatury przedmiotu i różnych ocen wśród historyków⁸⁹. Poczyniono tam pewne ustępstwa na rzecz Kościoła: ograniczono nadużycia podczas egzekwowania stanu i podwoły, ograniczono praktykę konfiskowania dóbr ruchomych po zmarłym biskupie oraz zagwarantowano nienaruszalność majątku nieruchomości biskupa w okresie sedeswakancji. Informacje źródłowe na ten temat posiadamy z bulli papieża Aleksandra III⁹⁰, odpowiedniego ustępu *Kroniki polskiej* Kadłubka (IV 9)⁹¹ oraz z wtórnego wobec nich przekazu Jana Długosza⁹². Spisane postanowienia zjazdu zostały wysłane do Rzymu w suplicie z prośbą o ich zatwierdzenie, o czym mówi bulla konfirmacyjna Aleksandra III. Dokument został spisany pismem dyplomatycznym, minuskułą kuralną, a jego formularz odpowiada ówczesnym zwyczajom kancelarii papieskiej⁹³. Roman Grodecki, biorąc pod uwagę powtórzenia w dziele Wincentego niektórych charakterystycznych wyrażen (*pergere pompatice, horrea pauperum, enervare caballos*) i ze wspólnej obu tekstom manieri wyrazów zdrobniałych (*negociolum, beneficiolum*) stwierdził, że autorem supliki był Wincenty Kadłubek⁹⁴.

Kolejnym etapem reformy była działalność kościelna i polityczna arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza (1199–1219). Aktywnie uczestniczył on

⁸⁸ Za: B. Kumor, *Historia Kościoła*, t. 3: *Złoty okres średniowiecza chrześcijańskiego*, Lublin 2005, s. 167.

⁸⁹ Literaturę zestawia W. Baran-Kozłowski, *Kto wydał statut łęczycki 1180 roku?*, „Roczniki Historyczne” 2002, nr 68, s. 77–83; *idem*, *Arcybiskup gnieźnieński...*, s. 70–75. Por. W. Abraham, *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła polskiego*, Kraków 1917; *idem*, *Zjazd łęczycki w r. 1180*, „Kwartalnik Historyczny” 1889, nr 3, s. 385–405.

⁹⁰ A. Gieysztor, *Nad statutem łęczyckim 1180 r., odnaleziony oryginał bulli Aleksandra III z 1181 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, red. M. Stebelski, Warszawa 1958, s. 206–207.

⁹¹ *Mistrza Wincentego...*, s. 149.

⁹² *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 5/6, Warszawa 1973, s. 122–123.

⁹³ *Kraków w chrześcijańskiej Europie X–XIII w.: katalog wystawy*, red. E. Firlet, Kraków 2006, s. 452–453.

⁹⁴ R. Grodecki, *Początek immunitetu w Polsce*, Lwów 1930, s. 27; *idem*, *Zjazd łęczycki 1180 r.*, [w:] *idem*, *Polska piastowska*, Warszawa 1969.

w zjazdach: w Borzykowej w lipcu 1210 r. (zjazd książąt przeciwko Władysławowi Laskonogiemu; uzyskanie immunitetu dla Kościoła); w Mstowie około marca 1212 r. (zakończenie sporu o elekcję biskupa poznańskiego Pawła; ustalenie obowiązku tajemnicy uchwał kapituły); w Mąkolnie w maju 1212 r. (prawdopodobnie poruszano sprawę misji pruskiej oraz reformy zakonów norbertańskich w Polsce); w Sieradzu w czerwcu 1213 r. (przekazanie duchownym informacji o zwołaniu soboru przez Innocentego III); w Wolborzu w 1215 r. (książęta: Leszek Biały, Konrad Mazowiecki, Władysław Odonic i Kazimierz Opolski wydali przywilej immunitetowy – m.in. niezależne sądownictwo nad ludnością osiadłą w dobrach Kościoła); w Soborze Laterańskim IV (1215) oraz w synodach: w 1216 r. w Witowie (synod posoborowy), w Chalnie (postanowienia skierowane przeciw osobom naruszającym prawa majątkowe Kościoła) oraz w Kamieniu koło Kalisza w 1217 r. (poprawa dyscypliny kleru i konsolidacja duchowieństwa)⁹⁵.

Drugim stanem społecznym, który chciał wykorzystać rozbitcie dzielnicowe w państwie piastowskim, było możnowładztwo. Potwierdzeniem uzyskanej pozycji prawno-ustrojowej rycerstwa był przywilej wydany przez księcia Władysława III Laskonogiego w Cieni koło Kalisza 5 maja 1228 r. Na mocy umowy w Cieni tron krakowski objął Władysław III Laskonogi. Historyk Benedykt Zientara omawiany przywilej określił jako pierwsze *pacta conventa* w Polsce⁹⁶. Należy zaznaczyć, że podczas wiecu książę nadał dwa przywileje: osobno dla Kościoła⁹⁷ oraz dla rycerstwa małopolskiego⁹⁸. Na szczególną uwagę zasługuje wypowiedź wybitnego mediewisty Romana Grodeckiego: „Po raz pierwszy na naszych ziemiach społeczeństwo w swej walce emancypacyjnej z monarchią absolutną otrzymało tu dokumentową gwarancję swych praw, czyli określenie granic władzy monarchy. Zwracam uwagę, że klauzula ogólna: *ius suum cuiilibet conservabo*, obejmuje całe społeczeństwo we wszystkich jego warstwach, podobnie jak ustępy o podatkach i o sądownictwie. Natomiast reszta gwarancji odnosi się do jedynej wówczas politycznie aktywnej warstwy rycerskiej w obu jej odłamach, *barones et alios nobiles*. Najważniejszą gwarancją dla tych baronów tj. dostojników duchownych i świeckich, jest zobowiązanie ograniczające pozytywnie władzę księcia, mianowicie że owe sprawiedliwe prawa, którymi

⁹⁵ W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup Henryk Kietlicz...*, s. 181–184; A. Vetulani, *Statuty synodalne Henryka Kietlicza*, Kraków 1939; M. Fała, *Synody arcybiskupa Henryka Kietlicza (1199–1219)*, „Prawo Kanoniczne” 1969, nr 12, s. 95–127; I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981, s. 34; S. Pelczar, *Władysław Odonic. Książę wielkopolski. Wygnaniec i protektor Kościoła (ok. 1193–1239)*, Kraków 2013, s. 153–154; R. Grodecki, *Dzieje wewnętrzne Polski XIII wieku*, [w:] *idem, Polska piastowska...*, s. 366–369.

⁹⁶ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006, s. 293 i n; zob. J. Bieniak, *Jak Wincenty rozumiał i przedstawiał ustrój państwa polskiego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 39–46.

⁹⁷ *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej*, t. 1, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874, s. 20 i tablica. Zob. K. Maleczyński, *Studia nad dyplomami i kancelaryą Odonica i Laskonogiego 1202–1239*, Lwów 1928, nr 11, s. 241.

⁹⁸ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski (Codex diplomaticus Maioris Poloniae)*, t. 1, Poznań 1877, s. 110–111.

książę będzie się kierował w rządach, będą zależały od ich rady, od *consilium* baronów, czyli innymi słowy, te tylko prawa będą miały moc obowiązującą której rada biskupa i dostojników świeckich uzna za *iura iusta* i *honestata*. Za czym nie oświadczy się *consilium baronuuw*, tego książe nie będzie mógł wykonać. Doniosła jest też klauzula, zabezpieczająca temu zobowiązaniu, tj. o destytucji z urzędu tego urzędnika, który by się tą radą baronów nie chciał kierować⁹⁹. Konkludując, należy stwierdzić, iż doniosłość gwarancji cieńskich dla elity politycznej przejawiała się w tym, że Władysław zobowiązywał się do rządzenia „według rady biskupa i baronów”, uzależniając własne decyzje od ich zgody. Uczestniczący w radzie książęcej (ewentualnie instytucji wiecu)¹⁰⁰ mieli decydować, które prawa będą słuszne, a książe miał być tylko ich wykonawcą¹⁰¹. Należy dodać, że zobowiązanie Laskonogiego odnosiło się nie tylko do stanu rycerskiego ale do wszystkich stanów: „zachowam wszystkich w ich prawach”.

5. Spis prawa zwyczajowego – *Księga elbląska*

Pierwszym znanym *stricte* jurystycznym źródłem jest *Księga elbląska – Najstarszy Zwód Prawa Polskiego*. Ten pomnik prawa został spisany ponad sto lat przed statutami Kazimierza Wielkiego. *Księga elbląska* składa się z nienumerowanych artykułów, które zostały podzielone przez wydawców na 29 artykułów, z czego ostatni jest niedokończony. Artykuły 1–3 dotyczą organizacji sądowej, art. 4–6 postępowania sądowego, z kolei art. 7–20 oraz 26 i 27 omawiają prawo karne. Prawo spadkowe zostało zawarte w artykule 21 i 22, sądy boże w art. 23–25, natomiast problemy związane ze zbiegostwem chłopów i ich windykacją w art. 28, zaś ciężary feudalne chłopów w art. 29¹⁰².

Źródło to nie posiada własnej nazwy, zostało po raz pierwszy udostępnione w postaci fotografii XV-wiecznej kopii¹⁰³. Stanowi ono część znalezionej w Elblągu klocka zwanego od imienia odkrywcy *Codex Neumannianus*, zawierającego: „Prawo lubeckie” (s. 1–100), „Prawo Prusów” (s. 100–120), „Najstarszy Zwód Prawa Polskiego” (s. 120–168), „Słowniczek niemiecko-pruski” (s. 169–185). Rękopis został odkryty w 1825 r. przez Ferdynanda Neumanna, aptekarza i miłośnika historii, na aukcji po elbląskim kupcu Abrahamie Grübnaue (1740–1823). Neumann ukrywał informację o posiadanym manuskrypcie, chcąc opra-

⁹⁹ R. Grodecki, *Dzieje wewnętrzne...*, s. 117–474, cyt. s. 141–142.

¹⁰⁰ O. Balzer, *Królestwo Polskie 1295–1370*, Kraków 2005, s. 66 i n.

¹⁰¹ Zob. T. Giergiel, *Colloquia rycerstwa sandomierskiego. Od wieców dzielnicowych do zjazdu ziem polskich w Chełcinach w 1331 roku*, [w:] *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe. Z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą*, red. J. Muszyńska, J. Pielas, Kielce–Warszawa 2008, s. 9–55; M. Światłowski, *Rozdrobnienie dzielnicowe w Polsce (XII–XIII w.)*, Kraków 2015, s. 293–294.

¹⁰² J. Matuszewski, *Księga elbląska*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Splawiński, t. 2, cz. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 552–553.

¹⁰³ Zbiór ten – skopiowany najpewniej ze starszego rękopisu – pochodzi z przełomu XIV i XV w., a sporządzony został przez Piotra Holczwesschera z Malborka (jego nazwisko figuruje na ostatniej stronie źródła).

cować go naukowo¹⁰⁴. W 1867 r. udostępnił rękopis Adamowi Sierakowskiemu, który sporządził kopię i przekazał ją historykowi Antoniemu Zygmuntowi Helcelowi. Oryginał manuskryptu był przechowywany od 1868 r. w bibliotece miejskiej w Elblągu do drugiej wojny światowej, w wyniku której przypadł. Wzbudził on ogromne zainteresowanie uczonych, którzy nadawali mu własne nazwy. Helcel podał nazwę: *Księga prawa zwyczajowego z XIII w.*¹⁰⁵, Maksymilian Winawer *Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie*¹⁰⁶, Borys Grekow *Polska Prawda*¹⁰⁷, A. Vetulani *Prawo Polaków*¹⁰⁸, Karol Buczek *Najstarszy Spis Prawa Polskiego*¹⁰⁹, J. Matuszewski *Najstarszy Zwód Prawa Polskiego*¹¹⁰ oraz różni badacze *Księga elbląska*¹¹¹ od miejsca odnalezienia.

Dyskusje uczonych odnoszą się zarówno do hipotetycznej pierwotnej formy źródła, miejsca i czasu jego spisania, pochodzenia autora i norm prawnych w nim zawartych¹¹². Miejscem powstania *Księgi elbląskiej* prawdopodobnie były tereny polskich ziem państwa krzyżackiego. Założenie to wynika nie tylko z miejsca odnalezienia manuskryptu, ale też ze składu klocka, w którym się znajdował. Według Vetulaniego źródło to powstało na Śląsku¹¹³. *Księga elbląska* jest spisem dokonany prawdopodobnie przez nieznanego pisarza pochodzenia niemieckiego, w języku niemieckim na potrzeby zakonu krzyżackiego, pod którego władzą mieszkała ludność polska. Zasada osobowości prawa przestrzegana przez krzyżacki wymiar sprawiedliwości gwarantowała Polakom stosowanie w praktyce własnego prawa zwyczajowego¹¹⁴. Należy jednak wspomnieć o odrębnej koncepcji zaproponowanej przez Witolda Maisla, który wystąpił z hipote-

¹⁰⁴ Informację o posiadany rękopisie F. Neumann ujawnił dopiero w 1848 r. na marginesie innej publikacji.

¹⁰⁵ A.Z. Helcel, *Księga prawa zwyczajowego polskiego z wieku XIII*, Kraków 1870, s. 13–33.

¹⁰⁶ M. Winawer, *Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie*, Warszawa 1900.

¹⁰⁷ B.D. Grekow, *Polskaja Prawda. Opyt izuczenija obszczestwiennogo i političeskogo stroja Polszy XIII w. po Polskoj Prawdie*, [w:] *idem, Izbrannyje trudy*, Moskwa 1957.

¹⁰⁸ A. Vetulani, *Niemiecki spis polskiego prawa zwyczajowego. Uwagi źródłoznawcze*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1953, nr 5, s. 180–197; *idem, Nowe wydanie niemieckiego zwodu prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1960, nr 12, s. 195–232; *idem, Prawo Polaków. Niemiecki spis polskiego prawa zwyczajowego*, [w:] *Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, Kraków–Warszawa 1964, s. 399–411. Zob. S. Płaza, *Z badań nad wykładnią Prawa Polaków*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1962, nr 14, s. 83–137.

¹⁰⁹ K. Buczek, *O najdawniejszym spisie prawa polskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1960, nr 67, s. 161–169.

¹¹⁰ *Najstarszy Zwód Prawa Polskiego*, wyd. J. Matuszewski, Warszawa 1959; *idem, W sprawie śląskiego pochodzenia najstarszego spisu prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1953, nr 5, s. 198–205; *idem, Normy recypowane i rodzime w Najstarszym Zwodzie prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1970, nr 22, s. 187–224.

¹¹¹ W. Maisel, *Rozważania nad Księgą Elbląską*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1988, nr 40, s. 43.

¹¹² J. Matuszewski, *Dyskusja nad Najstarszym Zwodem Prawa Polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1960, nr 12, s. 233–260.

¹¹³ A. Vetulani, *Prawo Polaków...*, s. 409–411.

¹¹⁴ Zob. M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka – społeczeństwo – państwo – ideologia*, Gdańsk 1986.

zą, iż źródło to stanowi przekład oryginału, który powstał w języku polskim¹¹⁵. Wydawca *Najstarszego Zводу Prawa Polskiego* J. Matuszewski zaznaczył, że mimo anonimowości autora z treści źródła wynika, że był to człowiek wykształcony, mający związek z praktyką sądową. Być może autor w celach postępowania sądowego spisał prawo zwyczajowe od polskich informatorów. Trudno określić również czas powstania źródła. Najczęściej podaje się przedział czasowy między 1226 a 1320 r. Wynika to z braku w źródle wzmianki o Królestwie Polskim, co sugeruje, że autor spisał swoje dzieło przed koronacją Władysława Łokietka. Przy wyjściu z tego założenia w grę mogłaby wchodzić koronacja Przemysława II w 1295 r. Z kolei Vetulani zwrócił uwagę na związek art. 1 omawianego źródła z bullą papieża Innocentego IV z 1253 r., co pozwalałoby nam dookreślić chronologię powstania źródła na lata 1253–1295¹¹⁶. Treść *Księgi elbląskiej* zawiera normy prawne dotyczące organizacji sądów oraz procedury sądowej. Generalnie rzecz ujmując, spis zawiera instytucje prawne będące w użytku dużo wcześniej, niż miało miejsce spisanie dzieła¹¹⁷. W wielu wypadkach było ono już archaiczne: pojedynek sądowy, ordalia z udziałem duchowieństwa (zakazane w 1215 r. na soborze laterańskim IV), przysięga oczyszczająca. Dużo miejsca autor poświęcił prawu karnemu (art. 7–19, art. 26), w szczególności określając kary w przypadku zabójstwa, zranienia, rabunków, gwałtu, kradzieży. Przynależność stanowa była głównym kryterium różnicowania kar. Sankcje karne były kazuistyczne i wynikały z miejsca popełnienia czynu karalnego, osoby sprawcy i pokrzywdzonego¹¹⁸.

Zakończenie

Lektura źródeł i literatury, które posłużyły do opracowania niniejszego tematu, nasuwa kilka refleksji.

Kultura jest to bardzo złożona rzeczywistość ludzkiej egzystencji, która jest pojmowana w różnych aspektach. Przedmiotem kultury są wszelkie wytwory ludzkiej działalności, wydarzenia, zachowania układające się w pewne wzory upowszechniane w społeczeństwie w formie norm postępowania, które mogą być obyczajowe, moralne i prawne.

Przyjęcie chrztu przez Mieszka I w 966 r. było punktem zwrotnym w dziejach Polski. Państwo pierwszych Piastów zakorzenione zostało w kulturze międzynarodowej społeczności państw europejskich. Sytuacja ta sprzyjała wpływowi niektórych praw obcych na ustrój prawny Polski. W dotychczasowej praktyce państw słowiańskich system prawny opierał się na plemiennym prawie zwyczajowym (tj. powszechnie uznana, uświęcona tradycją forma zachowania się

¹¹⁵ W. Maisel, *op. cit.*, s. 44–49.

¹¹⁶ *Najstarszy Zwód Prawa Polskiego*, wyd. i oprac. J. Matuszewski, Łódź 1995; por. *Najstarszy Zwód Prawa Polskiego*, wyd. J. Matuszewski, Warszawa 1959.

¹¹⁷ Por. J. Matuszewski, *Normy recypowane i rodzime w Najstarszym Zwodzie prawa polskiego: uwagi krytyczno-polemiczne*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1970, nr 22, s. 187–224; *idem*, *Dyskusja nad Najstarszym...*, s. 233–260.

¹¹⁸ W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 73.

przyjęta w danej zbiorowości społecznej). Od XII i XIII w. rozszerzała się znajomość prawa rzymskiego i kanonicznego w Polsce. W okresie tym rozwijała się myśl prawnicza, oparta zarówno na jednym, jak i drugim prawie. Wiedzę o tych systemach czerpano z różnych źródeł. Procesowi temu służył import do Polski rękopisów prawniczych romanistycznych i kanonistycznych. Przykładem recepcji prawa rzymskiego i kanonicznego w Polsce do początków wieku XIII jest *Kronika polska* Mistrza Wincentego. Dokument należy do najważniejszych i najliczniejszych źródeł poznania prawa w omawianym okresie.

Zakończenie pracy w tym miejscu nie świadczy bynajmniej o tym, że temat jest zamknięty i w pełni opracowany. Autorowi pozostaje zatem liczyć na to, że jego praca stanie się dla innych badaczy inspiracją do podjęcia własnych badań nad tą tematyką.

Bibliografia

Źródła

- Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tł. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 2008.
Anonima tzw. Galla *Kronika czyli Dzieje książąt i władców polskich*, wyd., wstępem i koment. opatrzył K. Maleczyński, Kraków 1952.
Gesta Principum Polonorum. The deeds of the princes of the Poles, transl. P.W. Knoll, F. Schaer, pref. T.N. Bisson, Budapest 2003.
Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, ks. 5/6, Warszawa 1973.
Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej, t. 1, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874.
Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 1, Kraków 1876.
Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski (Codex diplomaticus Maioris Poloniae), t. 1, Poznań 1877.
Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, tł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.
Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska, wyd., koment. i wstęp M. Plezia, Kraków 1994.
Najstarszy Zwód Prawa Polskiego, wyd. i oprac. J. Matuszewski, Łódź 1995.
Najstarszy Zwód Prawa Polskiego, wyd. J. Matuszewski, Warszawa 1959.

Opracowania

- Abraham W., *Organizacja Kościoła do połowy wieku XII*, Lwów 1893.
Abraham W., *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła polskiego*, Kraków 1917.
Abraham W., *Zjazd łęczycki w r. 1180*, „Kwartalnik Historyczny” 1889, nr 3.
Adamus J., *O monarchii Gallowej*, Warszawa 1952.
Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce, Gniezno 2008.
Bagi D., *Królowie węgierscy w Kronice Galla Anonima*, Kraków 2008.
Balzer O., *Królestwo Polskie 1295–1370*, Kraków 2005.
Balzer O., *Studjum o Kadłubku*, t. 1, Lwów 1934.
Banaszkiewicz J., *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 2002.
Baran-Kozłowski W., *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199–1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005.
Baran-Kozłowski W., *Kto wydał statut łęczycki 1180 roku?*, „Roczniki Historyczne” 2002, nr 68.
Bardach J., *Historia państwa i prawa Polski*, t. 1: *Do połowy XV wieku*, Warszawa 1965.
Bardach J., *Recepcja w historii państwa i prawa*, [w:] *idem, Themis a clivo czyli prawo a historia*, Warszawa 2001.
Baszkiewicz J., *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV wieku*, [w:] *idem, Państwo – rewolucja – kultura polityczna*, oprac. H. Olszewski, Poznań 2009.

- Baszkiewicz J., *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV stulecia*, [w:] *IX Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Historia kultury średniowiecznej Polski*, Warszawa 1963.
- Bielińska M., *Kancelaria i dokumenty wielkopolskie XIII wieku*, Wrocław 1967.
- Bieniak J., *Jak Wincenty rozumiał i przedstawiał urząd państwa polskiego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009.
- Biskup M., Labuda G., *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka – społeczeństwo – państwo – ideologia*, Gdańsk 1986.
- Borawska D., *Gallus Anonim czy Italus Anonim*, „Przegląd Historyczny” 1965, nr 56.
- Borkowska-Bagińska E., *Polska w Europie. Refleksje nad europejską kulturą prawną*, [w:] *Prawo wczoraj i dziś*, red. G. Bałtruszajtys, Warszawa 2000.
- Borkowska-Bagińska E., Lesiński B., *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 1995.
- Buczek K., *O najdawniejszym spisie prawa polskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1960, nr 67.
- Budkowa Z., *Księgozbiór polskiego uczonego z XII/XIII wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1957, nr 1.
- Bumke J., *Courtly culture: Literature and society in the high middle ages*, Berkeley–Los Angeles 1991.
- Corpus Iuris Canonici / Codex Iuris Canonici*, [w:] *Leksykon historii prawa i ustroju. 100 podstawowych pojęć*, red. T. Maciejewski, Warszawa 2010.
- Deptuła C., *Nad zagadką Mistrza Wincentego*, „Znak” 1976, nr 28.
- Dębiński A., *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007.
- Dębiński A., *Papiestwo a nauka prawa rzymskiego w XII–XIII wieku*, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, red. A. Dębiński, M. Wójcik, Lublin 2004.
- Dębiński A., *Prawo rzymskie a kultura prawna w Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guz, J. Głuchowski, M. Pałubska, Warszawa 2009.
- Dębiński A., *Znaczenie prawa dla rozwoju nauki w średniowieczu*, [w:] *Czasy katedr – czasy uniwersytetów. Źródła jedności narodów Europy*, red. E. Sajdek, Lublin 2005.
- Dobosz J., *Dokument na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce*, Gniezno 2008.
- Dobosz J., *Wprowadzenie*, [w:] S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008.
- Drelicharz W., *Annalistyka Małopolska XIII–XIV wieku. Kierunki rozwoju wielkich roczników kompilowanych*, Kraków 2003.
- Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015.
- Dyplomatyka wieków średnich*, oprac. K. Maleczyński, M. Bielińska, A. Gąsiorowski, Warszawa 1971.
- Fąka M., *Synody arcybiskupa Henryka Kietlicza (1199–1219)*, „Prawo Kanoniczne” 1969, nr 12.
- Ferruolo S.C., *The origins of the university: The schools of Paris and their critics, 1100–1215*, Stanford 1985.
- Gallus Anonymus and his chronicle in the context of twelfth-century historiography from the perspective of the latest research*, ed. K. Stopka, Kraków 2010.
- Gąsiorowski A., *Staropolski dokument i kancelaria jako przedmiot badań historycznych*, [w:] *Nauki pomocnicze historii na IX Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Toruniu*, red. A. Tomczyk, Warszawa–Łódź 1976.
- Giergiel T., *Colloquia rycerstwa sandomierskiego. Od wieców dzielnicowych do zjazdu ziem polskich w Chęcinach w 1331 roku*, [w:] *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe. Z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą*, red. J. Muszyńska, J. Pielas, Kielce–Warszawa 2008.
- Gieysztor A., *Nad statutem łęczyckim 1180 r., odnaleziony oryginał bulli Aleksandra III z 1181 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, red. M. Stebelski, Warszawa 1958.
- Gregow B.D., *Polskaja Prawda. Opyt izuczenija obszczestwiennogo i političeskogo stroja Polszy XIII w. po Polskoj Prawdie*, [w:] *idem, Izbrannyje trudy*, Moskwa 1957.
- Grodecki R., *Dzieje wewnętrzne Polski XIII wieku*, [w:] *idem, Polska piastowska*, Warszawa 1969.
- Grodecki R., *Początek immunitetu w Polsce*, Lwów 1930.
- Grodecki R., *Zjazd łęczycki 1180 r.*, [w:] *idem, Polska piastowska*, Warszawa 1969.

- Grodziski S., *Z dziejów staropolskiej kultury prawnej*, Kraków 2004.
- Gumpłowicz M., *Zur Geschichte Polens im Mittelalter. Zwei kritische Untersuchungen über die Chronik des Balduin Gallus*, Innsbruck 1898.
- Helcel A.Z., *Księga prawa zwyczajowego polskiego z wieku XIII*, Kraków 1870.
- Janowski J.N., *Investigentur omnes sententiae et loci iuris Romani, quotquot in Cadlubkone occurant et indicentur fonte eorum*, Varsoviae 1827.
- Jasiński T., *Czy Gall Anonim to Monachus Littorensis?*, „Kwartalnik Historyczny” 2005, nr 112.
- Jasiński T., *Dalsze rozważania o włoskim pochodzeniu Galla Anonima*, [w:] *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75 rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008.
- Jasiński T., *O pochodzeniu Galla Anonima*, Kraków 2008.
- Jurek T., *Początki dokumentu polskiego*, [w:] *Dyplomatyka staropolska*, Warszawa 2015.
- Kałuża Z., *Kadlubka historia mówiona i historia pisana* („Kronika” I 1–2, I 9 i II 1–2), „Przegląd Tomistyczny” 2006.
- Kętrzyński S., *Gall-Anonim i jego kronika*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie” 1899, nr 37.
- Kętrzyński S., *Gall-Anonim i jego kronika*, Kraków 1898.
- Kętrzyński S., *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008.
- Kętrzyński W., *Studia nad dokumentami XII-ego wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny” 1892, nr 26.
- Kraków w chrześcijańskiej Europie X–XIII w.: katalog wystawy*, red. E. Firlet, Kraków 2006.
- Krzyżanowski S., *Początki dyplomatyki polskiej*, „Kwartalnik Historyczny” 1892, nr 6.
- Kumor B., *Historia Kościoła*, t. 3: *Złoty okres średniowiecza chrześcijańskiego*, Lublin 2005.
- Kürbis B., *Jak mistrz Wincenty pisał historię Polski*, [w:] *Mistrz Wincenty Kadłubek. Człowiek i dzieło, pośmiertny kult i legenda. Materiały sesji naukowej – Kraków, 10 marca 2000*, red. K.R. Prokop, Kraków 2001.
- Kürbis B., *Jak mistrz Wincenty pojmował historię Polski*, „Studia Źródłoznawcze” 1976, nr 20.
- Kürbis B., *Wstęp*, [w:] *Mistrz Wincenty* (tzw. Kadłubek), *Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2008.
- Kutrzeba S., *Polacy na studiach w Paryżu w wiekach średnich*, „Biblioteka Warszawska” 1900, nr 2.
- Labuda G., *Zamiana Galla Anonima, autora pierwszej Kroniki dziejów Polski, na Anonima-Wenecjanina*, „Studia Źródłoznawcze” 2006, nr 44.
- Learning institutionalized: teaching in the medieval university*, ed. J. van Engen, Notre Dame 2000.
- Lesiński B., Rozwadowski W., *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 2007.
- Lewandowski I., *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce*, Poznań 1976.
- Lis A., *Master Vincentius*, Lublin 2016.
- Lis A., *Mistrz Wincenty Kadłubek – ojciec prawa w Polsce? (The master Wincenty Kadłubek – the father of law in Poland?)*, [w:] *Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, red. A. Lis, Lublin 2011.
- Lis A., *Studies on the legal culture of the 13th and 14th century – the Book of Elbląg and the Book of Henryków*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2013, nr 23.
- Lis A., *Świadectwa kultury prawnej w Polsce do 1320 roku*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2013, nr 24.
- Maisel W., *Rozważania nad Księgą Elbląską*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1988, nr 40.
- Maleczyński K., *Studia nad dokumentem polskim*, Wrocław 1971.
- Maleczyński K., *Studia nad dyplomami i kancelaryą Odonica i Laskonogiego 1202–1239*, Lwów 1928.
- Maleczyński K., *Wstęp*, [w:] *Anonima* tzw. *Galla Kronika* czyli *Dzieje książąt i władców polskich*, wyd., wstępem i koment. opatrzył K. Maleczyński, Kraków 1952.
- Maleczyński K., *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich*, Wrocław 1951.
- Marenbon J., *Humanism, scholasticism, and the School of Chartres*, „International Journal of the Classical Tradition” 2000, No. 6.
- Matuszewski J., *Dyskusja nad Najstarszym Zwodem Prawa Polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1960, nr 12.

- Matuszewski J., *Księga elbląska*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Splawiński, t. 2, cz. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965.
- Matuszewski J., *Normy recypowane i rodzime w Najstarszym Zwodzie prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1970, nr 22.
- Matuszewski J., *Normy recypowane i rodzime w Najstarszym Zwodzie prawa polskiego: uwagi krytyczno-polemiczne*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1970, nr 22.
- Matuszewski J., *W sprawie śląskiego pochodzenia najstarszego spisu prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1953, nr 5.
- Michałowska T., *Średniowiecze*, Warszawa 2003.
- Modzelewski K., *Comites, principes, nobiles. Struktura klasy panującej w świetle terminologii Galla Anonima*, [w:] *Cultus et cognitio – Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, Warszawa 1976.
- Mühle E., *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum. Neue forschungen zum so genannten Gallus Anonymus*, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters” 2009, nr 65.
- Mühle E., *Władza i przestrzeń w Polsce wczesnopiastowskiej. O przestrzennym konstruowaniu władzy u Galla Anonima*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. W. Bukowski, T. Jurek, t. 2, Kraków 2012.
- Nawrocki S., *Rozwój form kancelaryjnych*, Poznań 1997.
- Nowacki B., *Poglądy prawno-polityczne w „Kronice” mistrza Wincentego*, [w:] *Mente et litteris*, Poznań 1984.
- Olczak S., *Kancelaria*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000.
- Ożóg K., *966. Chrzest Polski*, Kraków 2016.
- Pauli L., *Randbeme „Rocznik Krakowski” ungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincentius Kadlubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 1959, Nr. 76, s. 396–431.
- Pedersen O., *The first universities*, Cambridge 1997.
- Pelczar S., *Władysław Odonic. Książę wielkopolski. Wygnaniec i protektor Kościoła (ok. 1193–1239)*, Kraków 2013.
- Piekosiński F., *Najdawniejszy dokument polski*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 1902, nr 13.
- Plezia M., *Kronika Galla na tle historiografii XII wieku*, Kraków 1947.
- Plezia M., *Kronika Kadłubka na tle renesansu XII wieku*, „Znak” 1962, nr 14.
- Plezia M., *Mistrz Wincenty zwany Kadłubkiem*, [w:] *Pisarze staropolscy. Sylwetki*, red. S. Grzeszczuk, t. 1, Warszawa 1991.
- Plezia M., *Tradycja rękopiśmienna Kroniki Kadłubka*, [w:] *Ars Historica Prace z dziejów powszechnych i Polski. Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Labudy*, Poznań 1976.
- Plezia M., *Tysiąclecie kultury antycznej w Polsce*, [w:] *Scripta minora. Łacina średniowieczna i Wincenty Kadłubek*, Kraków 2001.
- Płaza S., *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 1: X–XVIII w., Kraków 2002.
- Płaza S., *Z badań nad wykładnią Prawa Polaków*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1962, nr 14.
- Ptaśnik J., *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*, Warszawa 1922.
- Savigny F.C., *Geschichte des römischen Recht in Mittelater*, Wiesbaden–Biebrich 1834.
- Sawicki W., *Studia nad wpływem praw obcych w dawnej Polsce*, Warszawa 1971.
- Sawicki W., *Terminologia prawnicza kroniki Anonima-Galla w świetle instytucji obcych i rodzimych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio G” 1970, nr 17.
- Sawicki W., *Wpływ niektórych praw obcych na ustrój prawny państwa pierwszych Piastów (wiek XI–XII)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio G” 1964, nr 11.
- Seckel E., *Vincentius Kadlubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 1959, Nr. 76.
- Semkowicz W., *Uwagi o początkach dokumentu polskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1935, nr 49.
- Skibiński E., *Idemnitatis est mater societatis. Kilka uwag o konstrukcji Kroniki Polskiej mistrza Wincentego (Na marginesie pracy profesora Zenona Kałuży)*, „Cistercium Mater Nostra” 2008, nr 2.

- Skibiński E., *Kronika polska Anonima tzw. Galla*, [w:] *Vademecum historyka mediewisty*, red. J. Nikodem, D.A. Sikorski, Warszawa 2012.
- Skibiński E., *Odczytywanie źródła historycznego (oratura i literatura – między mitem a historią)*, [w:] *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce*, Gniezno 2008.
- Skibiński E., *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima tzw. Galla i jej podstawy*, Poznań 2009.
- Skomial J., *Z problematyki własności w „Kronice polskiej” Wincentego zwanego Kadłubka (ok. 1150–1223)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2004, nr 56.
- Sondel J., *Elementy prawa rzymskiego w „Kronice” Galla Anonima (mps.)*.
- Sondel J., *O roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce (uwagi ogólne)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 1986, nr 21.
- Sondel J., *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012.
- Sondel J., *W sprawie prawa rzymskiego w „Kronice Polskiej” Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem*, „Kwartalnik Historyczny” 1978, nr 85.
- Sondel J., *Wincenty zw. Kadłubkiem jako apologeta prawa rzymskiego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009.
- Sondel J., *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Kraków 1978.
- Southern R.W., *Scholastic humanism and the unification of Europe*, Oxford 1995–2001.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2005.
- Subera I., *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2011.
- Światłowski M., *Rozdrobnienie dzielnicowe w Polsce (XII–XIII w.)*, Kraków 2015.
- Świdorska U., *Kultura rycerska w średniowiecznej Polsce*, Zielona Góra 2001.
- Taubenschlag R., *Einflüsse des römischen Rechts in Polen*, „Ius Romanum Medii Aevi” 1962, p. V, 7–9.
- Taubenschlag R., *La storia della recezione del diritto Romano in Polonia fino Alle fine del secolo XVI*, [w:] *L'Europa e il diritto Romano – Studi in memoria di Paolo Koschaker*, t. 1, Milano 1954.
- Universities in the middle ages*, ed. H. de Ridder-Symoens, Cambridge 1992.
- Uruszczak W., *Historia państwa i prawa polskiego*, t. 1: (966–1795), Warszawa 2010.
- Vetulani A., *Corpus Iuris Canonici*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, red. R. Łukaszuk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985.
- Vetulani A., *Dekret Gracjana i pierwsi dekrecyści w świetle nowego źródła*, Wrocław–Kraków 1955.
- Vetulani A., *Krakowska biblioteka katedralna w świetle swego inwentarza z r. 1110*, „Slavia Antica” 1953, nr 4.
- Vetulani A., *Niemiecki spis polskiego prawa zwyczajowego. Uwagi źródłoznawcze*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1953, nr 5.
- Vetulani A., *Nowe wydanie niemieckiego zводу prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1960, nr 12.
- Vetulani A., *Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, „Analecta Cracoviensia” 1969, t. 1.
- Vetulani A., *Początki wszechniczy krakowskiej*, [w:] *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976.
- Vetulani A., *Prawo kanoniczne i rzymskie w Kronice mistrza Wincentego*, „Studia Źródłoznawcze” 1976, nr 20.
- Vetulani A., *Prawo Polaków. Niemiecki spis polskiego prawa zwyczajowego*, [w:] *Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, Kraków–Warszawa 1964.
- Vetulani A., *Przenikanie zasad powszechnego prawa kanonicznego i prawa rzymskiego do piastowskiej Polski*, [w:] *idem, Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976.
- Vetulani A., *Statuty synodalne Henryka Kietlicza*, Kraków 1939.
- Vetulani A., *Średniowieczny Kościół polski w zasięgu łacińskiej kultury prawniczej*, [w:] *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, red. P. Kałwa, M. Rechowicz, Lublin 1969.
- Wenta J., *Kronika tzw. Galla Anonima: historyczne (monastyczne i genealogiczne) oraz geograficzne konteksty powstania*, Toruń 2011.
- Wielgus S., *Prawo w średniowiecznej Europie Zachodniej oraz średniowiecznej Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guza, J. Głuchowski, M.R. Pałubska, Warszawa 2009.

- Winawer M., *Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie*, Warszawa 1900.
- Winroth A., *The making of Gratian's Decretum*, Cambridge 2000.
- Wiszewski P., *Domus Bolesłai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008.
- Witkowski R., *Średniowieczny rękopis – pomnik trwalszy niż w spiżu ryty*, [w:] *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce*, Gniezno 2008.
- Witkowski R., *Warsztat pisarza w średniowiecznej Polsce*, [w:] *Ars scribendi. O sztuce pisania w średniowiecznej Polsce*, Gniezno 2008.
- Wojciechowski T., *Szkice historyczne jedenastego wieku*, Kraków 1951.
- Zeissberg H., *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*, t. 1, Warszawa 1977.
- Zeissberg H., *Vincentius Kadlubek, Bischof von Krakau (1208–1218; zm. 1223) und seine Chronik Polens*, „Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen” 1869, 42.
- Zientara B., *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006.

THE LEGAL CULTURE IN POLAND BEFORE THE FOUNDATION OF THE ACADEMY OF CRACOW

Abstract: Culture is a very complex reality of human existence, which is comprehended in its different aspects. By the object of culture they are all products of human activity, events, behaviors ordered in certain examples present in societies in the form of rules of conduct which are determined by customs, morality and legal regulations. The acceptance of Baptism by Mieszko I of Poland in 966 was the turning point in the Polish history. The country of the first Polish Piast was rooted in the culture of the international community of European states. This situation favored the influence of certain rights of the foreign Polish legal system.

In the then practice of Slavic states, the legal system was based on a tribal customary law (i.e., universally recognized, time-honored form of behaving, accepted in the given social community). From the 12th and 13th centuries the knowledge of Roman law and canon law broadened in Poland. During this period, developing the legal thought was based on both types of law. Knowledge of those systems derived from various sources. This process was used for the import of legal manuscripts of Roman and canonistic study to Poland.

An example of the reception of Roman law and canon law in Poland until the beginning of the 13th century is the *Chronicle of Poland* by Master Vincent called Kadlubek (c. 1150–1223). The document is one of the most important and most abundant sources of law in this period.

Keywords: CUSTOMARY LAW, RECEPTION OF LAW, CANON LAW, ROMAN LAW, *CHRONICLE OF POLAND* OF VINCENT KADLUBEK, GALL ANONYMOUS, *THE BOOK OF ELBLAG*